

ZİYA GÖKALP'A GÖRE MİLLET ve MİLLİYETÇİLİK

Prof. Dr. Rıza FİLİZOK

Gökalp, "millet nedir?" sorusuna cevap verirken bu kelimenin anlam alanına giren "ırk, kavim, ümmet, halk, devlet" gibi kavramların eleştirisinden yola çıkar ve **milletin ırkî bir birlik olmadığını, kültürel bir birliğe dayanan bir terbiye yani eğitim sonunda oluşan bir birlik olduğunu ispatlar**.¹

Gökalp'a göre **ırk** (race) kavramı zooloji bilim dalına ait biyolojik bir terimdir ve anatomik tipleri gösterir. At nevinde Arap ırkı, Macar ırkı, İngiliz ırkı gibi. Daha sonra bu kelime insanların anatomik tiplerini göstermek için kullanılmış ve buradan İnsanbilim doğmuştur. İnsan bilim, başlangıç çalışmalarında Avrupa'da üç tip insan keşfetmiştir; ancak tek bir tipten oluşmuş bir toplum bulup gösterememiştir. Bir kavmin içinde hatta bir ailenin içinde bu üç tipin örnekleri tespit edilmiştir. **Bundan dolayı sosyal bir toplum olan milletin İnsanbilimsel bir tip olan ırk ile zorunlu bir ilişkisi yoktur.**

Kavim (ethne) kelimesi, ırk kelimesiyle karıştırılmamalıdır: Kavim, dilde ve geleneklerde ortak olan bir toplum demektir. Arap kavmi, Türk Kavmi, Alman Kavmi gibi. Dil yönünden birbirine akraba olan kavimler kümesine ırk değil, **kavimsel aile** demek gerekir. Meselâ Ural-Altay topluluğu bir kavimsel ailedir.

Gökalp'e göre, **Ümmet** kelimesi, kullanılışı göz önüne alındığında **église** karşılığıdır. Sosyologlar, hukuku olan ve uluslararası bir dine mensup bulunan fertler topluluğuna **église** diyorlar. Biz bu anlamda "ümmet" kelimesini kullanabiliriz: Muhammet ümmeti, İsa ümmeti, Musa ümmeti gibi. Kavimler, yakınlık ilişkisiyle daha büyük zümreler halinde birleştikleri gibi, ümmetler de daha büyük bir zümreye dahil olabilirler. Meselâ İslâm, Hıristiyan ve Musevî ümmetleri Kur'an terminolojisine göre **İbrahimî dinler** zümresine dahildir.

Halk (people) kelimesi bazen kavim anlamında, bazen bir devletin tebası anlamında, bazen de millet anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimeyi ilmî kavram

¹ Ziya Gökalp, Makaleler VIII, "Millet Nedir?", Ankara,1981, s.151.

olarak seçkinler dışında kalan millet fertlerini ifade etmek için kullanmak daha uygun olur.

“Devlet” kendisine ait bir hükümete, toprağa ve nüfusa sahip olan zümre demektir. Devletler, **kavmî** “ethnique”, **sultanî** “impériale” ve **millî** “nationnal” olarak üçe ayrılabilir. **Günümüzde bütün devletler millî devlet olma yolundadır. Millet, ümmet yahut saltanat içinde uzun müddet bulunmanın tesiriyle kişiliğini kaybeden bir toplumun tekrar kişiliğini bulmasıyla ortaya çıkan bir kavim demektir.**

Kavimler, kavmî bir dine, kavmî bir devlete, kavmî bir medeniyete ulaşınca varacakları en üst noktaya varmış sayılırlar. Fakat birçok kavim, coğrafi ve sosyolojik sebeplerle bu üç şeye aynı zamanda sahip olamazlar. Kavimler, din, devlet ve medeniyet alanları ile çok çeşitli ilişkiler içinde bulunabilir. Bu alanlardan birisi yahut birkaçı içinde yok olabilirler. Bir kavmin şahsiyetini kaybetmesine ziya’-ı millet yani **milliyetin kaybedilmesi** denir. Bununla birlikte, birçok kavim kişiliğini ve dillerini kaybettikten sonra, tekrar dirilmişlerdir. Bu dirilme, dilin tekrar canlanmasıyla başlamıştır. Meselâ Anadolu Selçukîlerinin divan dili Farisi iken Karamanlı Mehmet Bey’in emriyle Türkçe’ye dönülmüştür. Macaristan’da Macar dili yazılmıyordu. Bütün dinî ve resmî işlemler Latin dili ile yapılmıyordu. Latince 1849 tarihine kadar Macaristan’da kullanılmıştı. Bu tarihten sonra ise Macar dili kullanılmıştır. Millî dillerin tekrar kazanılması, saltanatların ve ümmet dinlerinin çözülmesiyle başlamıştır. Almanya’da millî dilin yazılması Luther’in reform hareketiyle başlamıştı. İrlanda’nın, Çehistan’ın , Ukranya’nın millî dillerini diriltmesi İngiliz, Avusturya ve Rusya saltanatlarının çözülmesi sonucudur. Osmanlı saltanatının çözülmesiyle millî dillerini kullanan birçok millet ortaya çıkmıştır.

Bazen kaybolmuş bir milliyetin tekrar doğması, kavmin ortak bir medeniyetin tesirine karşı durmasıyla gerçekleşir: Alman milliyeti, Fransız medeniyetinin ve edebiyatının tesirlerinden kurtulmak düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bir milletin doğması, dinin millî dilde yazılması ve millî surette yaşanılması, siyasî bağımsızlığın kazanılması, kültürün (hars) ortak medeniyet içinde bağımsız bir şekilde kurulması demektir.

Kavimler için ümmet, saltanat ve müşterek medeniyet merhaleleri, onların gelişim devrelerini oluşturur. **Millet oluşmaya başlayınca artık sultanî devletle uyuşmadığı gibi ümmet teşkilâtıyla ve müşterek medeniyetle de örtüşemez. Bundan dolayı devletin millet aşamasında parlamenter olması, dine karşı yaşamada bağımsız bulunması ve demokrasiye yönelmesi gerekir.**

Milletin kavimden farkı, kavmin daha tekelci olmasıdır. Kavim, dini kendine ait sayar, insaniyeti kendisinden ibaret görür. Bundan dolayı ümmet şekli, kavim şeklinden daha insanîdir. **Diğer taraftan ümmet de çağdaş medeniyete oranla tekelcidir. Bundan dolayı milletler, ümmetin değil çağdaş medeniyetin oluşturu parçalarıdır. Çağdaş bir millet olmak için**

dinin millî lisanla anlatılması ve çağdaş medeniyetin içinde bir Türk kültürünün kurulması zorunludur.

Medeniyet, müsbet ilimler, metot, teknoloji gibi milletler arasında ortak olan zihniyetlerin tamamıdır. Millî kültür (hars), milletin diliyle beraber, dinî, ahlâkî, estetik duygularının tamamıdır. Gökalp'e göre milletler, medeniyet itibariyle bütünlüğe doğru gitmektedir, fakat hars itibariyle birbirinden uzaklaşmaktadır. O halde uluslar arası olmayı medeniyette, milliyeti ise kültürde (hars) aramak gerekir.²

Gökalp, **Millet Nedir?** başlıklı makalesinde **millet** kavramını tanımlamıştır.³ Gökalp'e göre millet, zorunlu olarak coğrafyaya bağlı bir topluluk değildir. Meselâ "İran" dediğimiz zaman bu ülkede yalnız İran milletinin bulunduğunu sanmamalıdır. Orada İran kavminden başka kavimler de yaşamaktadır. O halde hiç kimse ait olduğu ülkeye göre milliyetini tayin edemez. Millet, aynı şekilde, bir ırka ve bir kavme mensup olmak da (kavmiyet) değildir. Toplumlar tarih öncesi zamanlarda bile örf ve kavim olarak saf bir halde değildi. Tarih boyunca göç ve savaşlarla kavimler saflıklarını kaybetmişlerdir. **Sosyal nitelikler, biyolojik kalıtımla yeni nesillere geçmez, terbiye vasıtasıyla nesilden nesile aktarılır. Bundan dolayı ırk milliyeti belirleyemez.** Bir imparatorluk içinde ortak bir siyasî hayat yaşayan insanlar da bir millet teşkil etmez. Bundan dolayı Osmanlı tebaasına Osmanlı milleti denmesi yanlış bir adlandırmaydı. Aynı şekilde millet, bir adamın kendisini keyfine göre ve yararını düşünerek bağlı olduğunu düşündüğü bir topluluk da değildir. Görünüşte fert kendisini şu ya da bu topluma ait saymakta hür zanneder. Aslında ferdin böyle bir hürriyeti yoktur. İnsanlardaki ruh duygularla fikirlerden oluşur, ancak duygu hayatımız asıldır, fikirlerimiz ise ona aşılımıştır. Bundan dolayı fikirlerin duygulara uyması gerekir. Fikirleri duygularına uymayan bir insan ruhça hastadır. İnsanlar bir millete ancak hisleriyle bağlı olabilir. **Kısaca millet ne coğrafi, ne ırkî, ne siyasî ne de idari bir topluluk değildir. Millet, dili ortak olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan kültürel bir birliktir. Milliyette soy ağacı aranmaz, yalnız terbiye aranır. Terbiye duygularımızı idare eder, duygularımız da aklımıza rağmen bizi idare eder.** Bundan dolayı hangi milletin terbiyesini almışsak o millete ait oluruz. Fertler, hangi toplumun terbiyesini almışsa, onun ülküleri için çalışabilir. **Gökalp'a göre milliyetçilik ve Türkçülük, bir millet halinde var olabilmenin terbiyesinden geçmektedir.**

Gökalp'ın Milliyetçilik ve Türkçülük anlayışı işte budur.

Ancak ne yazık ki Gökalp'ı izlediklerini söyleyenlerin de, Gökalp'a karşı olanların da bu fikirleri doğru olarak anladığı söylenemez: Gökalp, milliyetçiliği ve Türkçülüğü, bir **kültür** ve bir **terbiye** meselesi olarak ortaya koydu.

² Ziya Gökalp, Makaleler VIII, Ankara,1981, s.159.

³ Ziya Gökalp, Millet Nedir?, Küçük Mecmua, sayı:28, 25.12.1923.

Millet olmak için, -bu acımasız dünya şartlarında, yer yüzünde var olabilmek için demektir- **ortak bir kültüre ve ortak bir terbiyeye ihtiyaç olduğunu gösterdi**. Bu kültür ve terbiye birliğinin de ancak Türkçe etrafında olabileceğini gördü.
Onun rüyası buydu.

© <http://www.ege-edebiyat.org>